

Vår
2012

Vennesla Videregående skole

Malene Bue

[MIN FAMILIE UNDER DEN INDUSTRIELLE REVOLUSJON]

*Hvordan ble familien min påvirket av industrialiseringen av
skipsfarten på slutten av 1800-tallet?*

FORORD

Jeg vil gjerne benytte denne anledningen til å takke besteforeldrene mine, Laila og Olav Vennesland, for at de lot meg låne en rekke betydningsfulle brev og dokumenter. Bestemor har også vært svært behjelpelig med å belyse problemer jeg har hatt i arbeidet mitt.

Forskerkontakten klassen fikk tildelt, førsteamanuensis Bjarne Markussen ved Institutt for nordisk og mediefag ved Universitetet i Agder, fortjener oppmerksomhet for all hjelpen han har gitt oss i forbindelse med besøkene sine.

Jeg vil også takke lærerne mine, Nina Mikalsen og Sylvi Egelandssaa, for å ha gitt god veiledning og tid til prosjektet. Jeg vil takke Dag Hunstad, førsteamanuensis ved Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap ved Universitet i Bergen og Universitetet i Agder, og lærebokforfatter Herdis Wiik, som har hjulpet meg med å finne relevant litteratur. I tillegg vil jeg takke bibliotekaren ved Vennesla Videregående skole, Anne Erfjord, for god hjelp med å sanke inn kildemateriell. Til slutt vil jeg takke alle som har hjulpet til med korrektur og kommentarer, dette gjelder både familie og venner.

Vennesla

Vår 2012

Malene Bue

Innholdsfortegnelse

1.0	BAKGRUNN FOR PROSJEKTET	3
2.0	FORARBEID, FORSKNINGSMETODE OG UTFØRELSE.....	4
2.1	Problemstilling	4
2.2	Valg av metode.....	4
2.3	Utførelse og faglig forankring	5
2.4	Begrensninger.....	6
2.5	Feilkilder	6
2.6	Forskningsetikk	7
3.0	ARBEIDSMULIGHETER OG LØNNINGSFORHOLD.....	7
4.0	FORHOLD PÅ BÅTENE	9
5.0	FORHOLDENE HJEMME I NORGE	11
6.0	KONKLUSJON	13
	ETTERORD	15
	KILDEHENVISNING	16
	FORSIDEILLUSTRASJON.....	17
	VEDLEGG	18

1.0 BAKGRUNN FOR PROSJEKTET

Dette skoleåret har klassen min arbeidet med et tverrfaglig prosjekt innenfor norsk og historie. Målet med arbeidet var at hver enkelt elev skulle skrive en rapport, der tre skulle velges ut til Holbergprisen i skolen. Vennesla videregående skole har lange tradisjoner når det kommer til denne prosjektkonkurransen, og jeg har selv gode erfaringer fra tidligere deltakelse. Allerede i startfasen var interessen for oppgaven stor, mye på grunn av faktorene nevnt ovenfor.

Nysgjerrigheten min ble pirret ytterligere av emnet oppgaven skulle ha.

Oppgaven skulle gå under temaet “min familie historie”, dette gav muligheten til å skrive om noe som angår meg på en helt annen måte. Familien min viste stor interesse for arbeidet mitt, og de har fortalt mange spennende historier fra fortiden. Jeg har valgt å utdype meg i en historie fra industrialiseringen av Norge. Industrialiseringen i Norge førte med seg en rekke endringer for sjøfarten i siste halvdel av 1800-tallet. Det finnes mye forskning på industrialiseringen og dens virkninger, men det er ingen som har forsket på hvordan dette påvirket min familie.

2.0 FORARBEID, FORSKNINGSMETODE OG UTFØRELSE

2.1 Problemstilling

Som hovedproblemstilling har jeg valgt å se på:

Hvordan ble familien min påvirket av industrialiseringen av skipsfarten på slutten av 1800-tallet?

Dette skal jeg gjøre ved å studere brev sendt av mine tippoldeforeldre, Peder Bendix og Henriette Olsen. Jeg skal se på hvordan Peder Bendix Olsen opplever de nye forholdene og hvordan han beskriver dette i brevene til sin kone, Henriette Olsen. Jeg skal spesielt se på tre hovedelementer; arbeidsmuligheter, lønningsforhold og hvordan forholdene var på de ulike båtene. Når det kommer til arbeidsmulighetene, var det store forskjeller mellom dampskip og seilskuter, og lønningsforholdene var svært forskjellige. Dette påvirket økonomien, både for Peder Bendix og Henriette Olsen. Brevene inneholder også informasjon om forholdene på båten.

2.2 Valg av metode

I dette prosjektet benytter jeg både en komparativ og en longitudinell studie.

Industrialiseringen av skipsfarten går over en lengre periode, og det er derfor nødvendig å sammenlikne de tre hovedelementene med utgangspunkt i både seilskutetiden og tiden på dampskipene. Dette utgjør den longitudinelle delen. Det komparative studiet kommer frem i sammenlikningen av seilskutene og dampbåtene som konkrete hendelser.

Denne oppgaven handler om min familie på slutten av 1800-tallet, og det finnes derfor ingen gjenlevende vitner. Kildematerialet jeg skal ta for meg for å svare på problemstillingen, består hovedsakelig av brev, men jeg har også benyttet ulike lærebøker, fagtekster og leksikon.

Selve forskningsarbeidet har gått ut på å nærlese ulike tekster, tolke og forstå dem og sette det inn i en historisk sammenheng.

2.2.1 Den retoriske situasjonen i brevene

Brevene er, som nevnt tidligere, en brevveksling mellom Peder Bendix Olsen og hans kone Henriette Olsen. De er for det meste datert til 1880 årene, men noen er skrevet før eller etter dette tiåret. Brevene er hovedsakelig skrevet for å holde kontakten og for å fortelle hva som skjer der de er. Peder Bendix Olsen forteller mye om forholdene på båten, han uttrykker savn til familien hjemme i Norge og prøver å forsikre seg om at pengene han sender kommer frem. Noen av brevene har også en beroligende tone. Han skriver til kona etter forlis eller ulykker, og ber henne om å ikke bekymre seg. De siste brevene inneholder flere argumenter for at familien skal flytte over til Amerika og etablere seg der. Henriette Olsen skriver om familien, sender bilder og forteller om hva som ellers skjer i landet. I de sammenhengene der de prøver å berolige hverandre, er det mulig de utelater noe informasjon for å beskytte den andre. Et eksempel på dette er hvordan Peder Bendix Olsen formulerer brevene sine etter forlis. En av båtene han arbeidet på, forliste i 1886. I tillegg til å fortelle om ulykken, nevner han at mannskapet tilfeldigvis gikk rett til en ballsal. Her ble de tatt i mot med åpne armer, og de danset hele natten.¹ P.B. Olsen gjør på denne måten brevet litt mer oppmuntrende å lese, og Henriette forstår at alt, etter forholdene, går bra.

Brevene jeg har brukt i dette prosjektarbeidet, består utelukkende av tekst. I noen av brevene blir det referert til portrettbilder, men disse har jeg ikke funnet. Både Peder Bendix og Henriette Olsen skriver ganske formelt, men de gir også uttrykk for følelser og de personlige relasjonene i mellom dem.

2.3 Utførelse og faglig forankring

I startfasen av prosjektet måtte jeg kartlegge historien som fantes innenfor familien min. Bestemoren min var rask med å fortelle meg om nærmere 95 brev datert til slutten av 1800-tallet. Brevene var hovedsakelig en brevveksling mellom ekteparet Peder Bendix og Henriette Olsen. Disse brevene hadde bestemoren min digitalisert, og skrevet ut som dataskrevne dokumenter. Videre gikk arbeidet ut på å lese disse brevene, samt finne sekundærkilder på den industrielle revolusjonen i Norge. Bibliotekaren ved Vennesla videregående skole var til stor hjelp i dette arbeidet.

I denne fasen av prosjektet, fikk skolen besøk av en forsker fra Universitetet i Agder, Bjarne Markussen. Han kom med gode innspill til hvordan man best burde forholde seg til kilder og

¹ P. B. Olsen 1886: Brev 3

sette opp gode problemstillinger. Ellers var han svært behjelpelig med å svare på spørsmål. Jeg har også kontaktet forskere som Dag Hunstad, universitetslektor ved Universitetet i Bergen og Universitetet i Agder, og lærebokforfatter i historie Herdis Wiik. De henviste meg til en rekke bøker og nettsider som kunne hjelpe meg i arbeidet.

Den neste fasen av prosjektet, gikk ut på å nærlese bøkene for å finne relevant informasjon, og det var her det virkelige forskningsarbeidet begynte. Jeg valgte ut de brevene jeg ville arbeide videre med, analyserte dem, og satte dem inn i en historisk sammenheng. Arbeidet med rapporten skjedde parallelt med dette.

2.4 Begrensninger

Industrialiseringen av Norge var en lang prosess, og den grep inn i mange sider av samfunnet. I denne oppgaven har jeg valgt å holde meg til skipsfarten, fordi det var denne delen som fikk størst betydning for mine familiemedlemmer. Jeg har også valgt å begrense meg til konkrete emner innenfor skipsfartshistorien. Jeg vil se nærmere på hvordan Peder Bendix Olsen opplevde de nye dampbåtene, forholdene han arbeidet under på disse skipene og på hvordan hans personlige økonomi forandret seg i denne perioden. Når det kommer til økonomien, vil jeg se på hvor mye han tjente, og hvordan det gikk med kona hjemme i Norge. Jeg har også valgt å sette begrensninger med hensyn til hvor mange brev jeg skal bruke i arbeidet. I startfasen av prosjektet leste jeg nærmere 95 brev, disse har jeg begrenset ned til seks stykker som jeg vil se nærmere på. Disse brevene er valgt ut med tanke på de temaene jeg har valgt ut, og jeg har forsøkt å velge dem med høyest relevans for min problemstilling. Fem av brevene er skrevet av Peder Bendix Olsen, mens det siste brevet er skrevet av Henriette Olsen. Det siste brevet gjør at jeg kan få frem hvordan forholdene var i Norge, sett i fra Henriettes ståsted. Begrensningene nevnt ovenfor, er gjort av hensyn på rapportens lengde og tiden jeg har hatt til rådighet.

2.5 Feilkilder

I dette prosjektet har jeg, i tillegg til brevene, hovedsakelig brukt bøker av anerkjente historikere. Feilkildene her er derfor å anse som små. En feilkilde knyttet til brevene, er mulige mistolkinger som kan ha oppstått. Dette kan både ha vært under det arbeidet bestemoren min gjorde med å skrive dem inn på data, eller i mitt eget arbeid med å analysere

seks av dem. For å begrense feil knyttet til nærlesningen av brevene, har jeg sammenliknet noen av hendelsene med sekundærlitteraturen. Jeg har undersøkt om det som står i brevene er sannsynlig i forholdt til tiden. Jeg har også sammenliknet min egen forståelse av brevene, med det bestemoren min selv har skrevet.

De som har skrevet brevene, lever ikke lenger. Mulige feiltolkninger kan derfor ikke kommenteres av skribentene.

2.6 Forskningsetikk

Det finnes mange etiske dilemmaer knyttet til å publisere brev. Brevene jeg har brukt er skrevet av privatpersoner i fortrolighet, og de kan derfor inneholde opplysninger som ikke var ment for offentligheten. I tillegg til at brevene kan inneholde personlig materiale, kan de også inneholde informasjon om andre sjøfolk. Peder Bendix Olsen skrev ofte om felles venner av familien, mennesker han møtte og meninger han hadde om arbeidskollegaene sine. Omfanget av disse etiske problemene har vært minimale, da brevene er svært gamle og derfor ikke påvirker noen direkte. Bestemoren min har vært en aktiv deltaker i arbeidet mitt, og på denne måten har jeg avgrenset de etiske problemstillingene som kan ha oppstått.

3.0 ARBEIDSMULIGHETER OG LØNNINGSFORHOLD

Den norske seilskutetiden hadde sine glansdager mellom 1850 og 1875, og i 1850 besto den norske handelsflåten av nesten 7000 skip. Industrialiseringen hadde ført til at verdenshandelen økte med 50 % mellom 1850 og 1870,² noe som gav vind i seilene til de norske skutene. De gode tidene gjorde at mange rederier investerte i nye skip, og i 1875 hadde tallet over antall seilskuter vokst til omkring 9700.³ Optimismen var i midlertidig for stor, og etter hvert ble det ikke nok last sett i forhold til alle skipene som ble bygd. På samme tid slo konjunktorene om internasjonalt, noe som raskt spredte seg til Norge. Overskuddet i næringen sank, og mange rederier gikk konkurs.⁴

Skipene ble ofte eid av partsrederier, der flere samarbeidet om både bygging, drift, risiko og utbytte. Dette var før 1875 en stor fordel for eierne, de kunne støtte hverandre og dele

² Bjørkelund og Jensen, del 1 1989:89

³ Nielsen 2011:91

⁴ Nielsen 2011:94

eventuelle tap.⁵ Etter 1875 forsøkte rederne å holde på de gamle metodene. De forsøkte å holde utgiftene lavest mulig; de kjøpte inn store, men gamle, skip fra utlandet og satset på enkel trelastfrakt der lang reisetid ikke var ett problem.⁶ Dette forsøket på å holde utgiftene lave, påvirket også lønnsnivået og rasjonene i kosten. Lønningene ble holdt nede, og rasjonene var beskjedne.⁷

Overgangen fra seilskuter til dampbåter, innebar flere endringer innenfor arbeidsplasser. Dampmaskinene trengte arbeidere med bestemte utdanninger, og for mange kostet dette mer enn de hadde råd til. Av denne grunnen var det derfor vanskeligere å få godt betalt arbeid på dampbåtene.

Skonnertribrigg Tell ble bygget i 1870⁸ og skal ha vært Peder Bendix Olsens arbeidsplass fra 1880. Brevene inneholder lite informasjon om tiden hans her. Det kommer frem at han var skipets kaptein, og at de hadde ett par ulykker som førte til at skipet måtte repareres. Lønningsforhold er ikke nevnt, men brevene gir heller ikke uttrykk for økonomiske problemer. Noen år før Peder Bendix Olsen fikk arbeid på Skonnertribrigg Tell, nærmere bestemt i 1875, lå månedslønnen for kapteiner knyttet til Mandal mellom 190 og 480 kr.⁹ Selv om han ikke nevnte lønnen sin i brevene, kan vi ut i fra dette si at den var god i forhold til det han skulle arbeide for utover 1880-tallet. Dette tallet er ikke helt reelt, fordi tiden etter 1875, var preget av nedgang. Konjunktorene hadde slått om, og dampbåtene truet seilskutenes suverene stilling. Lønnsnivået virker også veldig høyt i forhold til samtida. Den sterke stillingen norsk skipsfart hadde før 1875, forklares ofte med at lønnsnivået var lavt.¹⁰

I perioden mellom 1880 og 1886 mangler det mange brev, og det er derfor usikkert om Peder Bendix Olsen var hjemme i en femårs periode, eller om han forble på Tell fram til 1886. I 1886 fikk Peder Bendix hyre på dampskipet Wave. 12 oktober samme år, forliste dette skipet like utenfor Danmark, og han måtte igjen finne seg nytt arbeid. Han endte opp på et annet dampskip, hvor han ble i omtrent fire måneder. Brevene fra denne perioden er preget av misnøye. Det er tydelig at han ikke er fornøyd med å være matros, og at han gjerne vil oppover på lønnsstigen: “[...]Jeg bliver ikke lenge om bord i Wave som Matros, men det verste bliver at blive 1. styrmand man må have Engelsk examen det vil koste baade tid og

⁵ Nielsen 2011:94

⁶ Try 1979: 152

⁷ Nilsen et.al 2008: 159

⁸ Norsk maritimt museum, lastet ned 20. februar 2012

⁹ Slettan 1998:240

¹⁰ Nilsen et.al 2008:159

penges”.¹¹ Dette forteller også om problemene med å skaffe den utdanningen man trengte. For Peder Bendix var det eksamen i engelsk som manglet; for andre kan det ha vært mer tekniske utdanninger som behøvdes.

Peder Bendix Olsen ble 1. februar 1887 ansatt som 1.styrmann på det norske skipet Bark Friisøe. Dette skipet ble bygd i Holland i 1856, men kjøpt og bygd om av Ole Albrethsen i Kristiansand.¹² Kapteinen ved Bark Friisøe, gav ham en god lønning. Han gikk fra å ha £3,5 i måneden¹³ til £5. Dette tilsvarte 90 kroner i månedslønn, noe som var godt betalt på den tiden. “[...]som jo maa siges at være en stor Hyre efter vore Norske forhold, da han godt kunde have faaet en Hjemmefra for 50-60”.¹⁴ Denne lønnsforskjellen skyldes rollen Bendix Olsen fikk på de ulike skipene; det var store forskjeller mellom å være matros, styrmann og kaptein.

Gamle seilskuter ble ofte seilt så lenge som mulig, da dette bidro til å øke verdien når de sank. Lønnsomheten lå i å kreve forsikringspenger når dette hendte, noe som ble vanligere utover 1880- og 1890- årene.¹⁵ Bark Friisøe var i 1887 innom byen Colón i Panama. Under dette besøket tok skipet fyr, og for å sikre forsikringspengene ble det fraktet bort for å brenne helt ned. Dette gav større avkastning enn om skipet kun hadde blitt skadet i brannen, og det er derfor grunn til å tro at rederen var fornøyd med dette. Henriette skriver “[...]det var ligesom Rederen sendte mig de 60 Kroner af bare Glæde akurat samme Dag som han havde faaet Telegram fra Colon [...]”.¹⁶

Brannen på Bark Friisøe gjorde at Peder Bendix Olsen ble fraktet til Amerika. Her tok han arbeid flere steder, og det var mye snakk om at Henriette og barna skulle reise over. Dessverre døde han i en arbeidsulykke få måneder før de reiste.

4.0 FORHOLD PÅ BÅTENE

På slutten av 1800-tallet var det lite kunnskap, sammenliknet med i dag, om generell helse og medisin. Det var utbredt med ulike ernærings sykdommer som skjorbuk og beriberi. I tillegg var mangel på B-vitamin et omfattende problem på den norske flåten.¹⁷ Brevene fra Peder Bendix Olsen forteller lite om sykdomsperioder. Mange problemer knyttet til dette forsvant i

¹¹ P. B. Olsen 1886: Brev 2

¹² Norsk maritimt museum, lastet ned 2. mars 2012

¹³ P. B. Olsen 1886: Brev 4

¹⁴ P. B. Olsen 1887: Brev 5

¹⁵ Nielsen 2011:96

¹⁶ H. Olsen 1887: Brev 6

¹⁷ Bjørkelund og Jensen, del 2 1989:89

forbindelse med overgangen til damp. Årsaken var at det ble enklere å forutse varigheten på reisene. På denne måten kunne kapteinen planlegge rasjoneringen og tilførselen av ferske matvarer.¹⁸

En annen faktor som preget livet på sjøen var ulykker. I årene mellom 1885 og 1884 forliste hele 2182 norske skip, ofte med tap av menneskeliv.¹⁹ “Sjøfolk var vant til forlis. Mange opplevde det selv flere ganger, og alle hadde hørt historiene om andre skuters havarier, redninger og drukningstragedier”.²⁰ Forlis var mer vanlig blant seilskuter enn det var blant dampskip, men også dampbåter kunne rammes av ulykker. 12. oktober 1886 skrev Peder Bendix Olsen følgende fra Wave:

Om aftenen den 9. ds Grund støtte Skibet paa en Banke i vestereden af en Øe, og sank efter et quartes forløb, vi havde just Tid at faa Baaden i Søen, for at redde Skindet, vi kom gudskelov helskindet i land, men mistede alt [...].²¹

Sjøfarere hadde bred erfaring på sjøen, og de hadde gode ferdigheter når det kom til å berge seg i lettbåter. Det var i midlertidig veldig få som kunne svømme.²² Peder Bendix Olsen opplevde flere ulykker i sin tid på sjøen. Dampbåten Wave forliste i 1886 og Bark Friisøe brant ned i 1887, og Skonnertbrigg Tell endte opp med ei knekt mast i 1881.

Arbeidsoppgavene på dampbåtene og seilskipene var svært forskjellige. Arbeidsoppgavene på dampskutene var i større grad knyttet til ulike maskiner, og alle hadde ulike arbeidsoppgaver. Peder Bendix Olsen arbeidet, som nevnt tidligere, som matros på dampskipet Wave. Dette skrev han om sin arbeidsdag: “Vi har 3 Stimvincher og 1 Mand er ved hvert Vinch, og jeg har den fornøielse at vere en af dem, saa holder vi paa til kl. 7 Aften og da er man tret og kjed af alt”.²³ Peder Bendix hadde vanskeligheter med å omstille seg til livet på dampbåter, han kritiserer blant annet den “fandens forgangen”²⁴ skipene holdt. Om lugaren sin på Wave, forteller han at det ikke finnes “så meget som en Kiste”.²⁵ Ut i fra dette kan man trekke den slutningen at forholdene på dette dampskipet var veldig enkle.

Tonene i brevene endres gjennom de ulike tidsperiodene. Brevene fra Tell og Friisøe er ofte mer oppstemte og positive enn brevene fra Wave. Like etter at Wave sank i 1886, skrev P.B.

¹⁸ Bjørkelund og Jensen, del 2 1989:89

¹⁹ Nielsen 2011:96

²⁰ Nielsen 2011:95

²¹ P. B. Olsen 1886: Brev 3

²² Nielsen 2011:95

²³ P. B. Olsen 1886: Brev 1

²⁴ P. B. Olsen 1886: Brev 1

²⁵ P. B. Olsen 1886: Brev 1

Olsen at ting fremdeles kunne ordne seg for familien, og at hun ikke måtte fortvile.²⁶ Han er frustrert over forholdene han arbeider under, men han forsøker å være positiv. I tillegg til å kritisere farten skipene holder, er han også negativ til forurensningen kullbrenningen medfører; “Gud for et svineri om bord på disse Dampskibe, Sorte som Negre til enhver Tid [...]”.²⁷ På grunnlag av de elementene vi har sett på ovenfor, var Peder Bendix høyst sannsynlig av den oppfatningen at overgangen til dampskip var en negativ utvikling.

5.0 FORHOLDENE HJEMME I NORGE

Flere av brevene skrevet av Peder Bendix og Henriette Olsen er preget av økonomi. En av årsakene til at Peder Bendix forblir matros på dampbåtene, er ønsket om å kunne sende penger hjem til familien. Selv om han mistrives på dampbåtene, velger han å bli fordi han vil forsørge familien: “men det faar ikke hjelpe naar jeg blodt kan tjene saa meget at jeg kan noenlunde ernere min familie”.²⁸ Det står lite om penger i brevene fra Skonnertbrigg Tell, men, som nevnt tidligere, er det grunn til å tro at den økonomiske situasjonen var stabil. Seks år senere er situasjonen en helt annen. Peder Bendix Olsen arbeider for en betydelig lavere lønn, og det er usikkerhet knyttet til hvorvidt pengene kommer frem eller ikke. Han forteller også om lønningsforholdene, og beklager til kona om at familien må lide på grunn av ham. Han uttrykker denne fortvilelsen flere ganger, blant annet i et brev skrevet fra Pillau 5. september 1886, her står det: “Kjære Henriette, jeg er meget beskjemet for du maa vente saa lenge efter Penger [...]”.²⁹ Peder Bendix Olsen henvendte seg også til Henriette i perioder med lave inntekter. Han forteller henne om situasjonen og ber henne om å holde motet oppe. Ingenting er viktigere for ham enn at de alle har god helse.

Dette bliver knapt fortjeneste for os min Ven, hvad tenker du det skal blive hvis der ikke skal blive noget bedre det bliver jo ikke til Føden, langt mindre til Klæder, verken til mine kjere små, eller til meg selv [...] dog maa vi takke Gud saa lenge vi har Helsen [...].³⁰

De siste brevene mellom Henriette og Peder Bendix Olsen, er preget av langt mer optimisme enn andre brev. Peder Bendix hadde fått arbeid på en “kjæk liten bark”³¹ og lønnen var blitt mye bedre. I forbindelse med dette begynner han også å snakke om å sende Henriette en

²⁶ P. B. Olsen 1886: Brev 3

²⁷ P. B. Olsen 1886: Brev 2

²⁸ P. B. Olsen 1886: Brev 2

²⁹ P. B. Olsen 1886: Brev 2

³⁰ P. B. Olsen 1886: Brev 4

³¹ P. B. Olsen 1887: Brev 5

trekkseddel, slik at hun kunne få en mer jevnlig tilførsel av penger. Dessverre begynner barken å brenne før dette blir realisert.

Første halvdel av 1870-årene var preget av optimisme. Selv om konjunktururomslaget kom til Norge i 1873, holdt denne optimismen seg noen år til. Omslaget kom hardere og raskere enn mange hadde forutsett, og mellom 1876 og 1880 ble det registrert nesten 100 konkurser i Stavanger.³² Byen var en viktig fiskerby, men også skipsfarten var betydningsfull for næringsgrunnlaget. Industrialiseringen førte til at moderne dampbåter begynte å utkonkurrere seilskutene i byen. Dette gjorde, ved siden av konjunkturproblemene, at næringen ble sterkt truet.³³ Stavanger var spesielt utsatt for den økonomiske krisen som rammet hele verden på 1870- 1880- tallet, nettopp fordi byen var så sterkt knyttet til fiskeriet og skipsfarten. Det virkelige sammenbruddet i byens økonomi, startet i slutten av 1882, da tre store handelshus gikk konkurs.³⁴

Henriette Olsen bodde i Stavanger hele perioden mannen tilbrakte på sjøen. Det er en god sjanse for at hun, i likhet med resten av byens innbyggere, kjente på depresjonen som fulgte krisen. I et brev datert til 4. august 1887, skriver hun at familien har hatt det “meget dorlig”³⁵. Dette brevet er skrevet som en reaksjon til brannen ektemannen opplevde med Bark Friisøe, og hun uttrykker en stor glede over at han lever. Hun blir overbevist om at de snart skal møtes igjen.

[...]nu vil jeg skynde mig og blive tykk og fed saa jeg kan see en smule godt ud nu veier jeg saa meget som Alnette i Kleven da jeg sidst saa hende, men det skal jeg snart overvinde naar jeg faar lidt bedre Dage.³⁶

Ut i fra dette utsagnet, forstår vi at Henriette har hatt en vanskelig periode. Hun er fattig, mangler mat og har sannsynligvis blitt mye tynnere enn det hun var ett år tidligere. I tillegg til å måtte ta vare på seg selv, besto familien også av fire barn; Alfhild, Arthur, Victor og Valdemar. Brevene forteller at hun prøver å gi dem alt de trenger, men også de “[...]svinder ind paa Tykkelsen”.³⁷ Hun virker sikker på at det kommer bedre dager, og at den dårlige perioden nå er over. Selv om mannens opphold på Bark Friisøe var kortvarig, skulle han nå reise til Amerika. Der skulle han skaffe arbeid og hun skulle flytte over med barna når han hadde klargjort det nødvendige.

³² Hagemann 2005: 13

³³ Hagemann 2005: 13

³⁴ Hagemann 2005: 14

³⁵ H. Olsen 1887: Brev 6

³⁶ H. Olsen 1887: Brev 6

³⁷ H. Olsen 1887: Brev 6

6.0 KONKLUSJON

En av årsakene til at norsk skipsfart var så fremtredende mellom 1850- og 1880- tallet, var nettopp på grunn av den industrielle revolusjon. Verdenshandelen økte³⁸, og det ble nødvendig å frakte varer over større avstander. Dette behovet nøt nordmenn godt av, og i første omgang kan vi derfor si at industrialiseringen hadde mange positive følger for skipsfarten. Den industrielle revolusjonen grep inn i flere sider av samfunnet, og de tekniske nyvinningene gjorde at dampskipene vokste frem. De skjøv seilskutene til side, og mange rederier gikk konkurs. Utviklingen påvirket særlig kystbyene, og spesielt de på Sørlandet, som hadde skipsfarten som en av sine hovednæringer.³⁹ Sammen med et omslag i den internasjonale konjunkturen, var dampbåtenes vekst årsaken til at mange opplevde en økonomisk krise.

Krisen rammet også Henriette Olsen og barna. De bodde i Stavanger, og dette var en by som satset mye på skipsfart og fiske. Denne krisen gjorde det vanskeligere for familien, og det er flere skildringer fra brevene som indirekte forteller om lite mat. “[...]nu veier jeg saa meget som Alnette i Kleven[...].”⁴⁰ Her forteller Henriette at hun skal prøve å legge på seg, og at også barna har begynt å bli tynnere. Matmangelen til familien kan også forklares med at Peder Bendix ofte mislyktes i å sende penger hjem. Det er stadig penger som forsvinner i posten, og han arbeidet for en svært lav lønn bare noen måneder før dette ble skrevet.

Peder Bendix Olsen merket overgangen i skipsfarten på flere måter. På dampbåtene var det umulig for ham å få arbeid som noe annet enn matros, selv om han egentlig var utdannet som kaptein. For å få en bedre stilling måtte han ta eksamen i engelsk, noe som kostet mer penger enn han hadde.⁴¹ Den økonomiske situasjonen var sterkt tilknyttet denne forskjellen, og han tjente betydelig mindre på de kulldrevne båtene enn på seilskutene. For det andre førte industrialiseringen, og spesielt overgangen til damp, til at forholdene på sjøen endret seg. Det var positivt at ernærings sykdommer som skjørbuk og beriberi avtok i omfang⁴², men negativt at det stadig ble sluppet ut mer skadelig avfall. Dampbåtene slapp ut mye rester etter forbrenningen av kull, noe Peder Bendix ikke var veldig fornøyd med. Den industrielle revolusjon førte med seg en rekke andre kulldrevne maskiner, og det var ikke bare Peder Bendix som merket dette. Tidlig under den industrielle revolusjonen manglet menneskene erfaring og kunnskap når det kom til forurensning, og det gikk derfor lang tid før noe ble

³⁸ Nilsen et.al 2008:159

³⁹ Nilsen et.al 2008:159-160

⁴⁰ H. Olsen 1887: Brev 6

⁴¹ P. B. Olsen 1886: Brev 2

⁴² Bjørkelund og Jensen, del 2 1989:89

gjort.⁴³ I dag mener flere klimaforskere at dagens miljøproblemer kan spores tilbake til tidsperioden mellom 1850 og 1914.⁴⁴ Overgangen til damp førte også til arbeidshverdagen endret seg. Dampbåtene krevde at mannskapet hadde spesielle kunnskaper, og alle hadde derfor faste oppgaver.

For å svare helt konkret på problemstillingen; industrialiseringen av skipsfarten påvirket min familie. De økonomiske problemene dampbåtene førte med seg rammet familien min og forholdene på skipene ble, sett i fra Peder Bendix Olsens øyne, forverret. Industrialiseringen, og derfor overgangen fra seil til damp, hadde likevel flere positive sider; dampbåtene var uavhengige av vær og vind, og det var derfor lettere å planlegge transport av varer og tjenester. Det ble bedre mat på båtene og mange sykdommer ble unngått.

⁴³ Nilsen et.al 2008:23

⁴⁴ Nilsen et.al 2008:110

ETTERORD

Arbeidet med dette prosjektet har vært både lærerikt og utfordrende. Prosjektet krevde svært mye forarbeid, både med tanke på brevene som skulle leses og faglitteraturen jeg måtte sette meg inn i. Det tok derfor lang tid før jeg kunne begynne på selve rapporten. Det har vært veldig interessant å forske på noe innenfor min egen familie, noe som gjorde at jeg klarte å holde motivasjonen oppe gjennom hele arbeidet med oppgaven.

Når jeg ser tilbake på prosjektet, forstår jeg at jeg har lært mye som jeg kan ta med videre. Dette gjelder ikke bare selve oppgaveskrivingen og prosessen rundt, men også kunnskapen jeg har tilegnet meg om min egen familie. Jeg har også lært mye innenfor de to fagene dette prosjektet har gått inn under. Jeg har fått bedre kjennskap til retoriskanalyse av brev og kildekritikk til ulike historiske kilder. Denne kunnskapen kan være veldig relevant for videre studier.

Vennesla

Vår 2012

Malene Bue

KILDEHENVISNING

Brev:

Olsen, Peder Bendix (1886). Brev 1

Olsen, Peder Bendix (1886). Brev 2

Olsen, Peder Bendix (1886). Brev 3

Olsen, Peder Bendix (1886). Brev 4

Olsen, Peder Bendix (1887). Brev 5

Olsen, Henriette (1887). Brev 6

Internett:

Norsk maritimt museum. Lastet ned 20. februar 2012 fra

http://www.marmuseum.no/no/?module=Search&action=publicSearch&qtype=Articles.Article&qroot=39&templatefolderid=39&onlyPublic=true&lang=no&pagesize=5&_ips_encoding=utf-8&query=Tell

Norsk maritimt museum. Lastet ned 2. mars 2012 fra

http://www.marmuseum.no/no/?module=Search&action=publicSearch&qtype=Articles.Article&qroot=39&templatefolderid=39&onlyPublic=true&lang=no&pagesize=5&_ips_encoding=utf-8&query=Friis%C3%B8e

Literatur:

Bjørklund, Jarle Georg og Jensen, Inger. (1989). *Norsk sjøfart 1814-1900, Del 1*. Bergeren, Britt (Red.) *Norsk Sjøfart Bind 1* (260). Oslo: Dreyes forlag A/S

Bjørklund, Jarle Georg og Jensen, Inger. (1989). *Norsk sjøfart 1814-1900, Del 2*. Bergeren, Britt (Red.) *Norsk Sjøfart Bind 2* (46). Oslo: Dreyes forlag A/S

Hagemann, Gro. (2005). *1870-1905|Det moderne gjennombrudd. Aschehougs Norges*

Historie. Oslo: Aschehoug & Co

Markussen, Bjarne (2012) *Metodenotat*. Kristiansand: Ikke publisert

Nielsen, May-Brith Ohman. (2011). *Norvegr – Norges historie 1840-1914*. Oslo: Aschehoug & Co

Nilsen, Arne Fredrik (red.) (2008): *Tidslinjer 2. Verden og Norge / Historie Vg3*. (1. utgave). Tangen: Aschehoug & Co.

Slettan, Bjørn (1998). *Agders historie 1840-1920*. Kristiansand: Agder Historielag

Try, Hans. (1979). *To kulturer – En stat 1850-1884*. Mykland, Knut (Red.), *Cappelens Norgeshistorie* (Bind 11). Oslo: J.W. Cappelens Forlag A/S

FORSIDEILLUSTRASJON

Skonnertbrigg Tell, bygget i Kristiansand, 1870. Alle rettigheter er reservert til Laila og Olav Vennesland.

VEDLEGG

Brev 1

1846

Antvorsgen den 27 August
 Kære Henriette.

Jeg maa først fortælle Takke dig
 for de to Breve jeg her har modta-
 get det ene var Skrevet til Godes
 Kammer, det andet til Antvorsgen
 det som inneholdt den lille Frans
 jeg troede det første at det var en
 Erindring fra lille Victor Oat,
 men saa saa jeg ogsaa en anden
 et Brevet for mig.

Du Henriette kan sige i det Brev
 skrevet en Søndag eller en Fristend.
 at jeg fortælle dig hvorledes jeg
 var det. ja vi ankom Fredag Aften
 halde Kap i Oaken Søndag Om.
 og med det samme vi begynde til
 Opværelse begynder et Kasse
 Sæt er en Søndags forgang althvad
 med i disse Dampskibe. Vi har
 3 Sindsinscher og Seltvand er

med tvært Linsk og jeg har den
 forsvinde at ved en af dem
 saa holder vi paa til det fjerde
 og da er man træt og sved af
 at Søndag tog jeg fat paa
 Papir og Pen for at Skrive, men
 saa kom der bød fra Skipperen
 om jeg vilde være gnet iland
 for at møde Salmine jeg
 gik skjøndt jeg havde ingen
 Lys (den var jeg kan ikke lide
 Salla) vel hele Dagen gik
 Dampskibet kom først om Aften
 vi fik det Antvort og jeg blev
 inviteret til The siden har
 jeg ikke set Salmine. den
 lille pige Florence derimod
 vil gerne have fat paa mig
 hun kommer og holder af mig
 men det forstører mig som

hendes Fader ikke liker at jeg
 spøger med ham saa jeg skal
 sagtens vide at holde mig borte
 fra den maa ikke forestaa det
 saaledes at jeg nærmer mig
 Bekjendte som om jeg havde
 mere travl paa nogen imod
 kommunen end de andre Antbor
 mig jeg holder mig for Distret
 Jeg talte om den lille Frøder
 du ved kunster ikke at den
 lille Dreng Valdemar de
 havde er død i Klevan.
 Jeg havde en lidet Sarias
 idag med Florence saa saag
 jeg at jeg havde ogsaa en
 lidet Lige. ja jeg var det
 saagde hun. hun troede Althvad
 saagde hun.

Men det var jo ikke dette
 vi skulde Tale om, men
 men kan du saa se at

visse Brevene bliver korte og
 stikke Skrevet saa er der dog en
 undskyldning i Aften er alle
 Antvort iland saanes som
 Vagten og 2de Stjemand og
 da han har oplagt Musik
 Legerne hvor jeg for har fat
 stude at Skrive saa sidde
 jeg nu paa kæng i mit
 Leger hos der ikke findes
 saameget som en kiste. saa
 du maa ikke sige det
 naar med hvorledes det
 var ud. Jeg er glad at
 jeg har hilset saa gaar alt
 det bliver vel en forandring
 om vi Lever. Gud hvor jeg
 længter efter Brevet for at
 høre om lille Arthur var
 Kask igjen.

Brev 2

Tillvare 5te Septbr/1886
 Dine Henriette.

Jeg har ingen brev faaet
 imorgen har jeg ingen haab om
 at faa noget, vi ankom her
 tirsdag kl. 6 og begyndte allerede
 foruden skibet var faldt, det
 var først meningen at vi skulde
 lde laase igennem ^(Søndag) og saa for at
 kunne gaa hilses imorgen men
 det blev ikke noget af.
 idag har jeg spærgt om
 tidlige at sende hjem og
 jeg kände sagter faa dem
 men, vi skal gaa herfra
 til Lørrige et Lørdag Tid
 og da dette kun tager et
 par Dage finder jeg lige
 som Captainen at det

er Fornuftigere at faa norsk
 eller svensk Postanviisning, end
 som at tage Sjæke Tunge og
 have intet det trubbel naar
 du faar dem for at blive dem
 givt. Altsaa i Lørdag
 Tirsdag og da til Hvernsau
 distrikt. for et Lørdag, dette
 tager os kun nogle faa
 Dage, saa du kan ikke
 skrive dertil, men vi
 gaar derfra til "Bonfleur"
 "Færørig", der vil maa du
 skrive i brev og fortælle
 mig alt skrive og saa et
 Brev efter du har modt
 agt Tunge saa jeg kan
 mere hvi et du har faa
 dem. Hver, hvorledes staa
 det til det Hjemme, der er
 en Ting som er sikkert jeg
 bliver litten lunge ombred

i Waere som Matros, men
 det verste bliver, at blive i det
 Hjemland maa man have
 engelsk Examen det vil koste
 alle tid og Tunge.
 Gud for et Quinere om
 bord i disse Dampskibe
 Lørdag som tegere til enhver
 tid men det faar ikke
 hjelpe naar jeg blot kan
 gøre saamaget at jeg kan
 nogetlunde ernære min
 Familie, Hver Henriette
 jeg er meget bekymret for du
 maa være saaledes ofte. Som
 man demgang skal jeg se
 at sende dig lidt mere, jeg
 kan godt fortælle det er som
 altsaa men jeg kan ikke
 hjelpe det, du finder mig
 forvel til ikke at vide
 at idetmindste er Hjertelaget der

vel dette er alt hvad jeg har
 at skrive om, men jeg skal
 sige dig det gjør mig ganske ondt,
 at jeg ikke faar noget brev jeg ved
 jo ingenting om mit Hjem, skriv
 mig endelig til Bonfleur et
 Adresse er Britisk Consulate
 Bonfleur Færørig

Hils Karoline og alle derhjemme
 hils tils far og alle jeg kjender
 sig de gøre Lørdag og fortel dem
 at om jeg Lørdag kommer jeg nok
 selv og kjære dem om det nu
 lige meget er. Vi faar Lørdag i
 Haab, men spanna Hanna
 det har lange og brødre udrigt
 Hver Henriette tror du vi sees nu
 det künde være mere at vide
 i hvilken stilling, men det kan
 ikke rigtig at høre derpaa
 Farvel din Pension

Brev 3

13te Octbr 1846.
 Gjerde minde paa Sjæen
 Danmark

Kjære Henriette!

Det er ikke glædeligt at høre
 jeg dengang var et meddelte dig.
 Om Aftenen den 9de ds. Grund
 stilledes Skibet paa en Bank i
 mædet af en Fe og sank
 efter et quarters forløb, vi
 havde just Tid at gaa
 Aaaden i Løen for at redde
 Skindet, vi kom Gudskalov
 herlænderes land men
 mistede alt — alt. Ikke
 en Kraad alt gik tabt vi
 havde for £6000 Proviant
 Oskar og jeg det ligger nu
 begravet og vi staa skuldige
 for heile historien. Men
 Kjære Henriette skjønt alt
 mit selv mødt ud det kan dog

rette sig tab ikke modet, jeg
 haaber naar vi kommer til
 England at kunne faa en
 Hjørn, det faar vaage sig med
 Løi, noget har Consulen her
 givet mig kunde du faa sendt
 mig Kløfferten og hvad der er
 Hjørne? Kjære Henriette, jeg
 havde først tænkt skikkelig
 at skrive for ikke at forsterke
 dig men jeg ved du
 er en Forstandig Kvinde
 og det kunde jo hellere mig
 at vente med at skrive da
 du muligens paa en eller anden
 maade havde faat det at vide
 og da staa i den formening at
 jeg havde fulgt med. Til den
 havde Skibet været Asyre
 ret for et par hundrede £.
 saa du havde været lidt for
 dig og Stormen saa Hjørnen

min ude Skrot er ikke saameget
 sord, jeg kunde da gjerne have fulgt
 med med, det blir jo forresten
 ud som uheldet skal følge mig
 men hvad nytter det at klage
 (for hvad er the use of repining
 who has a wil has a way
 tomorrow the Sun may be
 shining altho' it is clow
 -dy today.) Jeg har ikke tid
 at overacte du kan selv sp
 skulere det ud. Al 4 1/2 imorg.
 Reiser Capt. Skjøn og jeg til
 København, de Lørrige af man
 Skabel blev sendt strakt.

Men jeg maa ikke glemme at
 fortelle lidt om da vi kom land
 paa Romsø traskede med
 en Laterne gjennem en Skov
 og traf lige ind i en Balsal
 hvor vi blev mottagne med
 aabne Arme, og Damene lod
 os ingan Ro. Dan-Dans

hele Statten, men hvad siger
 du vel om at komme som Forliet
 Folk iland, og begynde med Bal
 du siger naturligtvis den Bredde
 det er dog en letsindig Figur.
 meget muligt, men hvad kan det
 nytte at vere modfalden ser op
 det er Ting. Ja nu Reiser
 jeg til Warlepost, Skriv nu
 strakt og send Portretter.
 Farvel min Ven bliv ikke
 modfalden det kan endnu rette
 sig hvis du smaa Gud hvare
 edet allesammen for Din

Bredde.

Brev 4

Sebastopol 28/11 - 86.

Kjære Elskede Hustru!

Dette er det tredje Brev at jeg skriver uden at erholde noget svar, jeg er somme tider bange at du er Død, men saa hører jeg mig med at jeg da vilde have gjort det at vide, saa det maaske kun er Brevene som kommer for sent. Capteinen siger at han er næsten sikker paa at jeg vil faa de Brevs du var Adresseret til Fort-Said naar jeg kommer tilbage til Konstantinopel. Na Gudgive at alt er vel, forsaavidt det kan være vel i mit Kære Hjem, jeg kan nok forestille mig hvor elendigt det er og for lig maaske være for dig, men jeg har Gud skulor bittet at betrede mig igrar således jeg med Capteinen som at faa en Protestansning sendt herfra, men dette

kunne ikke arangeres, da Postve sent her, ingen Communication har, hvortil med England eller Norge i penge aford, men han lovede mig at i Constantinople skulde jeg faa sendt dem saafremt det kunde lade sig gjøre. Nu nu maaske du ikke gjøre dig nogle store forhåbninger, thi som jeg for skrev til dig har jeg kun £ 3. 5. i pok spand og af gættu fættus £ 2. saa det er kun £ 1. 5. tilbage og imorgen er først en spand omme, det er den sureste Maaned forjente jeg har haft paa lang lang tid, men alting kan gaa med en smule Taalmodighed. Imorgen bliver vi Laabte med Krigsbestemmelstedet ved jeg ikke endnu, men jeg gik Brevet for dig idag da det var Spand, og det tid har jeg ikke, saa farer jeg tilfæie Adressen senere.

Kjære Henriette, skriv nu endelig et langt Brev til Larstedet by lad mig faa

alt at vide, det vil bage at ombrent 3 Uger herfra saa vi kan være der ombrent ved Juletiden. skriv et Brev strax og et naar du har modtaget Pengene fra Constantinople, ifald det nu kan lade sig gjøre at faa sendt dem, som jeg idetmindste haaber Kjære Henriette. Vi har det samme i holdt heroppe i Rusland men vi vil snart faa det varmt igjen naar vi kommer fra Lort Havn ind i Fjeldhavet igjen saa har vi igen naar vi kommer op i Cassalin & Nordopen da skal det blive holdt vort.

Du har endnu ikke fortalt mig hvor du bor eller nogeting har Hief Lovitt faat Kjøbt sin Guldbestads. Williams er nu uden Amphibi for en Tid da han mistede alt Certificat for 6 Maanedes, Dette bliver dog forjente for os min Ven, hvad tænker du det skal

blive til hvis det ikke skal blive noget biddet, det blive jo ikke til for den langmindre til Hæder hvortil til mine Kjære smaa, alle til mig selv det jo maaske har det af denslags, saafremt jeg vil beholde Veilsen til at være slave for andet er igrunden en Maaske ikke i Ordets egentlige betydning og dog maaske vi talke Gud saa slenge vi har Veilsen til dog at tjene saameget at man kan giste Livet; Kjære Kjære Hone.

Hvortil staar det til hvordan ser vor siste lille Dreng ud? god vide om jeg nogensinde vil faa ham at se, det skulde ikke være saa galt om vi fik Ordre for Pengene. Havanger skulde jeg ikke vide at komme til Veilsen Stovlisen & allesammen at jeg lever vel, jeg havde ventet et Portraet fra Hanne og Amalie. Veils & Tys mine Kjære smaa siste og Hjertigt er det hilet fra Din Tro & hengivne Pundig

Brev 5

Newport 1te Febr 1847.

Kjære Elskede Hustru!

Jeg skal nu nærmere fortælle dig hvorledes sagene staar og hvorledes det har gaaet mig. Som du for ved, forlod jeg Greenock i Cardiff, og efter at have lagt i Logi i en længere Tid, fik jeg høie Tale om at et første Skib der laa i Newport sadde en Hjemmand. Skibets Captein Hr Hansen hørte formodentlig Tale om mig og jeg fik et Telegram om at besøge han jeg likte Manden og fik ogsaa derved af Hønen til L.S.O.O. siger Nr 90. som jo maa siges at være en stor Hjem efter vore første forhold. da han godt kunde have faaet en Hjemreise for 50-60. nu ja, han likte mig formodentlig og saa var det gjort. Jeg ynder just ikke Hedit vi skal gaa til men du maa ikke frygte, thi naar jeg kun er forsigtig

saa gaar det nok, det var imidlertid det eneste valg hvist jeg ikke fremdeles vilde være Slave under nogle raue Engds Indioer. Jeg angiver hellere hvad jeg har gjort, for det første har jeg da en respektabel Hjemmands Rejses paa en Nyak liden Bark, ligeledes en Captein en Gentleman der ikke ligger sig det mindste i Skibet afær saa jeg er aldeles overladt til et skatte & vatte som jeg selv finder for godt. For nogle Dage siden ankom Rhoderens Skib en ung Hr Klitfeldt der er Engewor, han er circa 25 Aar en ualmindelig højt & siggelig ung Mand vi er fine Venner og Des Kammerater han skal nok gjøre Turen med dit Aspirant og siden til Mexico for muligens paa sistnevnte sted at søge Rejses. Kjære Hr Henriette, Jeg er bode glad og ikke glad, jeg synes det er saa forunderligt at jeg skal hjemmest lenger og lenger fra dig.

O du store Gud, hvad skulde jeg ikke give for at kunne omfavne dig og vore dædige Børn, at jeg kunde faa trykke eder i mine Arme til et kjærligt Farvel. Kjære gode Ven, jeg vil som jeg formange Aar siden gjorde bede til Gud at han vil bevare mig for dig og vore Børn, at vi endnu maa opleve at see hinanden iin, Min søde gode Pige, min snille brave Henriette, det gjør mig Hjertstjærende ondt at tænke paa stillingen i mit Kjære Elskede Hjem. (Ja du har vist net naar du siger at jeg er Hjemme her) Men nu haaber jeg at det skal blive bedre for dig, naar du modtager dette Brev vil du ogsaa modtage en Postanvisning paa L.S.O.O. senere naar jeg har Anstret skal jeg sende Tack-siddet det skal jeg Tale nærmere om siden, og kan jeg paa nogen maade faa pinte ind et pænd til i fortid saa gjør jeg ogsaa det.

Iaar var min Fødselsdag vedt du, og da var vi iland Bliefeldt og jeg og vedt du hvorlunge; ja det er vel skam at sige det, heldt til til 6 idagmen men var ikke bange, vi var hvorken fulde eikeller paa andre gale Veie, jeg har laaret et at vore saa tro som Guld og det skal jeg holde, først naar jeg kommer hjem til dig min Ven eller rettere du kommer til mig, da vil jeg have erstatning, og jeg har nu sat mig i Hovedet at du ikke vil være saa kald og frastødende mod mig som tidligere. Du siger i dit Brev at du 28 er vor Bryllupsdag, og jeg stod i den formening at du var den 22de og at Alfhelds Gebursdag var den 28de du beder mig sige om jeg har faaet Brevene ja jeg har faaet næsten alle, det til Hartlepool og 1 til Helsing = fors undtaget. Tall Amalie & Caroline for Fotografisk, naar du nu

Brev 6

Stavanger den 4de August 27
 Kjære Bredens
 Jeg fik i gaar dit Brev dateret 2de og 19 Jule
 med 44 Kr. hvoraf jeg ogsaa var at du er
 raske gud ske Lov jeg blev saa inderlig
 glad fordi du har faaet Plads hvorover
 det lader til at du er fornøiet for os her
 hjemme vil det jeg og saa bliver bedre og desover
 er jeg saa glad at jeg knapt har seet dig
 har haft det meget meget drolig men det
 glemmer vi snart. Hver Mand jeg er saa glad
 for Børnernes Skyld naar du bare vilde skrive
 lidt mere udførlig til mig dine Breve er saa
 korte og jeg længter saa forferdelig efter dem
 Jeg havde et langt Brev ferdig men jeg
 vil ikke sende det
 Vi ere Allesammen raske Vigtor kryber
 nu omkring paa Gulvet og vander paa Pappa
 og Mamma

Hefjømme er alt ved det gamle Vi havde
 Brev fra Carl i forrige Uge han er bleven
 1te Styremand nu og har 60 Kroner Maanedens
 Politiesteren er død det er samt
 Forresten har jeg ingen Nyheder Vi liser
 stadig i Bladene om den ovre Side i New York
 Heden skal ikke bevare os det er vist Folk
 maa flytte hjem fra Landet fordi de fryser
 og i Bogen blev der fyrte i Bergen til og med
 St. Lau
 Kjære Bredens siden jeg viste dig paa Lundfjor
 der har jeg længtet endaa mere hvorledes mon
 du har det jeg ligger mangen Aften til langt
 borte og tænker paa dig jeg er altid
 glad naar Aghild forkalder at hun har drømt
 om dig saa faar vi altid Brev skrevet som
 i gaar Aghild drømte at du sad ved et langt
 Bord og spiste med Læwert rundt Halsen
 naar jeg tænker paa hvor ulykkelig jeg
 var da Skibet brændte har sagt altid

det er ikke godt for noget og ved du hvad
 Bredens jeg hører ogsaa det er til vort Bedste
 at det gik som det gik jeg havde hele Tidens
 en Solbror af at noget vilde indtruffe og jeg
 troer ja det kan være det samme hvad jeg
 troer men det var ligesom Bredens sendte
 mig de 60 Kroner af bare Glæde skrevet
 samme Dag som han havde faaet Sellegum
 fra Coler jeg har ingenting hørt fra
 Emulden i Aspinvaal det var ogsaa godt det
 som det gik tænkte om du havde nu se
 270 Kroner og de var gaaede samme Vei
 Siden Du forklare at du var i New York
 er det ligesom jeg har faaet saa godt skaa
 og et godt Skæb om at vi snart skal ses
 igjen tænke nu er her over et par uger
 du viste det andet gaar snart og naar
 Vi kommer over og vi faar oprettet lidt Peng
 saa vil jeg haabe vi skal ses igjen
 jeg kan sidde helt Aftenen og fortælle

jeg har ingen Nyheder Vi liser
 stadig i Bladene om den ovre Side i New York
 Heden skal ikke bevare os det er vist Folk
 maa flytte hjem fra Landet fordi de fryser
 og i Bogen blev der fyrte i Bergen til og med
 St. Lau
 Kjære Bredens siden jeg viste dig paa Lundfjor
 der har jeg længtet endaa mere hvorledes mon
 du har det jeg ligger mangen Aften til langt
 borte og tænker paa dig jeg er altid
 glad naar Aghild forkalder at hun har drømt
 om dig saa faar vi altid Brev skrevet som
 i gaar Aghild drømte at du sad ved et langt
 Bord og spiste med Læwert rundt Halsen
 naar jeg tænker paa hvor ulykkelig jeg
 var da Skibet brændte har sagt altid
 jeg har ikke villet skrive for jeg fik bare fra dig skrev